

TOKOVI VIZUALNE ANTROPOLOGIJE 2014

Sodelovanje, intimnost in revolucija. Novosti in kontinuitete v prepletenem svetu

Mreža za vizualno antropologijo pri Evropskem združenju socialnih antropologov (VANEASA – Visual Anthropology Network of European Association of Social Anthropologists)¹ je bila ustanovljena leta 1996 na konferenci v Barceloni in povezuje evropske vizualne antropologe. Pretok informacij poteka predvsem prek elektronske pošte (člani mreže prejemamo in pošiljamo vabila, razpise in objave), pa tudi na konferencah EASA in raznovrstnih delavnicah. Mreža informira o možnostih za študij vizualne antropologije po Evropi in se bori za priznanje etnografskega filma kot enakovrednega medija pri vrednotenju (točkovanju) znanstvenih objav. Povezuje se s sorodnimi mrežami, kot je npr. Nordijska zveza antropološkega filma (NAFA – Nordic Anthropological Film Association), od 2013 pa izdaja tudi spletni časopis *AnthroVision*.² Ta omogoča objavo znanstvenih člankov o vizualni antropologiji skupaj s filmskimi ali zvočnimi odlomki, zaželeno z interdisciplinarnim ali inovativnim pristopom; obenem objavlja recenzije knjig, filmov, razstav in spletnih portalov (Valentinčič Furlan 2011, 2013).

Mreža za vizualno antropologijo, podobno kakor drugih 23 mrež pri EASA, konference izkoristi za delovna srečanja, poleg tega predlaga delavnice, panele in lahko sodeluje pri filmskem programu. Skupni naslov 13. bienalne konference, ki je potekala med 31. julijem in 3. avgustom 2014 v Talinu, je bil Sodelovanje, intimnost in revolucija. Novosti in kontinuitete v prepletenem svetu (*Collaboration, Intimacy & Revolution: Innovation and Continuity in an Interconnected World*). Predsednica mreže dr. Beate Engelbrecht in Felicia Hughes-Freeland, obe sta tudi članici uredniškega odbora *AnthroVision*, sta vodili panel »Sodelovanje pri vizualnem delovanju. S kom, kako, zakaj?« (Collaboration in Visual Work: With Whom, How, What For?; Spletni vir 1).

Podpisana sem se ga udeležila z referatom o avdiovizualnem dokumentiranju nesnovne kulturne dediščine v produkciji Slovenskega etnografskega muzeja kot Koordinatorja varstva žive kulturne dediščine v Sloveniji od leta 2011. Snemanje in predstavljanje nesnovne kulturne dediščine sem predstavila kot komunikacijo med številnimi akterji. Unesco in Ministrstvo za kulturo kot upravljavca *Registra žive kulturne dediščine* pretežno komunicirata od zgoraj navzdol, na drugi strani so nosilci nesnovne kulturne dediščine s svojimi interesi in željami, ki sodelujejo tudi pri snemanjih. Koordinator varstva žive kulturne dediščine je posrednik med politiko in terenom, podpisana predvsem ob izdelavi filmov. Poleg tega se z drugimi avtorji in producenti dogovarjamo o možnostih za uporabo že posnetih filmov in smo navsezadnje v stiku z gledalci (naše prvo občinstvo so ljudje na posnetkih, potem še gledalci na predstavitev, posvetih in razstavah, manj pa vemo o »uporabnikih« filmov na spletni strani

Koordinatorja (Spletni vir 2). Referat je zbudil precej pozornosti, deloma tudi zaradi napovedi mednarodnega posveta *Dokumentiranje in predstavljanje nesnovne kulturne dediščine s filmom* (*Documenting and Presenting Intangible Cultural Heritage with Film*), ki bo 25.–26. septembra 2014 v Ljubljani.

Konferenca je bila zelo dobro obiskana (1130 antropologov in etnologov); velika večina je imela referate (114 panelov), udeležili pa smo se lahko še treh plenarnih zasedanj (prvi o zgodovini EASA, drugi o pripovedovanju zgodb s tekstom, video- in avdiomedijem in tretji o raziskovalnih interesih osmih evropskih študentov, kar naj bi nakazovalo prihodnost mlade evropske antropologije), 13 laboratorijev (mnogi od njih so, podoba kot senzorična antropologija, raziskovali, kako v okoliščinah na terenu čutne zaznave pretvorimo v pomene in znanje, pa tudi, kako je ta proces odvisen od našega prejšnjega znanja, pričakovanj, stališč in predsodkov). Potekali so kar trije programi etnografskih filmov; uradni spored EASA je potekal v času panelov – koordinatorji Carlo Cubero, Pille Runnel in Eric Barone so s tem gledalcem sporočali, da je filmski program strokovno enakovreden panelom z referati in ne sprostitev med odmori. Pet založnikov je predstavljalo strokovne in znanstvene publikacije, ob večerih pa je bil čas tudi za druženje, koncerte, ogleda mesta in muzejev. Talin ima zaščiten, odlično ohranjen in zelo živahno staro mestno jedro, ko pa sem se pred slovesnim zaključkom konference v zelo sodobnem Pomorskem muzeju sprehodila do tja, sem v pol ure opazila vsaj pet zapuščenih in zanemarjenih predelov, kar kaže na značilno tranzicijsko zgodbo, v kateri soživita supermoderno in propadajoče.

Konference se je udeležilo 10 slovenskih referentov, trije od njih so panel tudi predlagali (Jurij Fikfak, Dan Podjed in Liza Debevc). Več smo se družili s strokovnjaki sorodnih polj ali poddisciplin, ki jih lahko srečamo samo na podobnih mednarodnih dogodkih. Zaradi intenzivnega dnevnega programa, slovesnega odprtja konference v četrtek zvečer (kjer smo slišali, da je bila estonskim kolegom navdih 10. bienalna konferenca EASA leta 2008 v Ljubljani) in slovesnega sklepa v nedeljo zvečer, sta ostala samo še dva večera za delovna druženja. V petek zvečer je bil sestanek uredniškega odbora *AnthroVision* (delamo na daljavo, konference pa vedno izkoristimo za srečanja v živo in načrtovanje naslednjih števil; pogosto pred konferenco poteka tudi dodatno izobraževanje o delovnih orodjih za spletne objave) in ga podaljšali v pozno večerjo. Po sestanku Mreže za vizualno antropologijo v soboto pa smo predstavniki festivalov, ki so povezani v Koordinacijo antropoloških filmskih festivalov v Evropi (CAFFE – Coordinating Anthropological Film Festivals in Europe),³ ob delovni večerji razpravljali o prihodnosti festivalov. Od 16 festivalov s seznama smo bili navzoči zastopniki petih: Beate Engelbrecht (*GIEFF – Goettingen International Ethno-*

1 Več na: <http://www.easaonline.org/networks/vaneasa>.

2 Več na: <http://anthrovision.revues.org>.

3 Več na: <http://www.anthropological-filmfestivals.eu/festivals.html>.

* Nadja Valentinčič Furlan, univ. dipl. etnol. in kult. antropol., anglistka, muzejska svetovalka, Kustodiat za etnografski film, Slovenski etnografski muzej. 1000 Ljubljana, Metelkova 2, nadja.valenticic@etno-muzej.si.

Shina Erlewein predava, med poslušalci v prvi vrsti Beate Engelbrecht in Janos Tari.

Foto: Anja Jerin, Ljubljana, 26. 9. 2014 (dokumentacija SEM).

graphic Film Festival), Susanne Hammacher (RAI IFEF – *Royal Anthropological Institute International Festival of Ethnographic Film*; leta 2013 je bil v Edinburgu, naslednji bo v Bristolu 2015), Pille Runnel (*World Film Festival* v Tartuju), Frode Storaas (*NAFA Symposium and Film Festival*, vsako drugo leto se seli po skandinavskih državah, vmesna leta pa gostuje po Evropi), sama sem zastopala naše *Dneve etnografskega filma* (DEF).

V načrtu je skupna publikacija, v kateri bodo po enotni shemi predstavljeni in kritično ovrednoteni festivali, povezani v Koordinacijo. Že nekaj let je v zraku zamisel o enotni elektronski prijavi filmov, kar bi pomenilo, da avtor svoj film prijavi na CAFFE z vsemi potrebnimi podatki in označi, na katere festivale se želi uvrstiti. Zdaj potekajo preverjanja, koliko bi stala izvedba takega orodja in kateri zbir podatkov je potreben, da bodo zadovoljni vsi organizatorji. V CAFFE so pristopili predvsem festivali s tradicijo, poleg njih pa zadnja leta vznikajo vedno novi festivali etnografskega in sorodnega filma. V številnih državah posebej študentje festival vidijo kot možnost dostopa do novejših etnografskih filmov. Po drugi strani je tudi res, da mnogi avtorji svoj film lahko »distribuirajo« predvsem (ali samo) prek festivalov. Naško Križnar meni celo, da zaradi trenda »festivalizacije« nastaja poseben podžanr etnografskega filma. Organizatorji festivalov si pogosto izmenjujejo podatke o kakovostnih filmih in avtorjih, občasno sodelujemo tudi programsko, zato me je presenetilo, ko sem pregledala katalog RAI IFEF 2013 in opazila, da je med 92 prikazanimi filmi komaj desetina tistih, ki smo jih videli na naših DEF, nekateri »naši« filmi pa so bili na njihovem seznamu neizbranih filmov (teh je bilo 307, torej je skupno število prijav na RAI okoli 400 filmov; DEF je imel lani 182 prijav, če bi bil bienalni festival, verjetno dvakrat toliko, kar je primerljivo). Ob tem pa se moramo zavedati, da je filmski program precej odvisen od meril in okusa selekcijske komisije. Večina velikih festivalov vanjo povabi različne strokovnjake iz različnih dežel, za vsak festival drugo ekipo. Tega si v Ljubljani z zdajšnjim proračunom ne moremo privoščiti, zato je osnovna usmeritev našega festivala pravzaprav stabilnejša.

Na konferenci sem pridobila dva filma za naš festival, srečala nekaj naših gostov DEF in spoznala nekatere avtorje filmov na

Tamara Nikolić Đerić prikazuje posnetke batane (ribiškega plovila).

Foto: Anja Jerin, Ljubljana, 26. 9. 2014 (dokumentacija SEM).

DEF, ki se niso udeležili našega festivala. Vedno je zelo osvežujoče spoznati ustvarjalce filmov, s katerimi si dopisujemo, tudi v živo, da lahko povežemo imena in obraze, ljudi; oni pa so tudi zelo veseli, ker od nas dobijo informacijo, kako so bili njihovi filmi sprejeti, kaj se je naših gledalcev najbolj dotaknilo, kakšna vprašanja so se nam porajala ob ogledu ipd.

Dokumentiranje in predstavljanje nesnovne kulturne dediščine s filmom

Letos je močan val vizualne antropologije pljusnil tudi v Slovenijo. Mednarodni posvet *Dokumentiranje in predstavljanje nesnovne kulturne dediščine* (NKD) s filmom smo zasnovali že na začetku leta. Zanimala so nas teoretična izhodišča, metodologije in strategije pri dokumentiranju in predstavljanju NKD s filmom. Ob primerih filmov za nacionalne in Unescove registre smo želeli razpravljati o njihovih ciljih in ciljnih skupinah, močnih in šibkih točkah, izzivih in protislovjih. Zanimalo nas je, kako video prikazi izpolnjujejo priporočila Unesca, strategije držav, strokovna, metodološka in etična stališča raziskovalcev, želje nosilcev dediščine, vizije snemalcev in producentov; v kakšnem razmerju so pisni dokumenti, fotografije in videopredstavitve na spletnih straneh NKD; kako zasnovati filme za boljše razumevanje NKD pri različnih skupinah gledalcev, z različnimi kulturnimi, nacionalnimi, jezikovnimi in izobrazbenimi ozadji; kakšen je vpliv videopredstavitev nesnovne kulturne dediščine na same pojave NKD, njihove nosilce, izobraževalne procese, promocijo držav, turistično industrijo ipd.

Vabili smo tako po seznamu naslovnikov VANEASA kot po Unescovih kanalih in še osebno etnologe, antropologe, za katere vemo, da se posvečajo NKD in filmu. Prijavilo se je osem etnologov in vizualnih antropologov iz petih držav, od katerih dobra polovica sodeluje tudi pri produkciji filmov za registre. Posvet je bil sestavni del *Dnevnih nesnovne kulturne dediščine* v Slovenskem etnografskem muzeju (Spletni vir 3), njegovo odprtje je bilo 25. septembra zvečer skupaj z odprtjem razstave o tradicionalnem izdelovanju rož iz papirja, referate pa smo predstavili v petek, 26. septembra 2014 (Spletni vir 4). Zaradi močne zastopnosti etnologov in antropologov je bil posvet enakovredno osre-

dinjen na splošna strokovna vprašanja in strategije produkcije filmov za registre.

Dr. Beate Engelbrecht (Nemčija, po upokojitvi Švica) je obravnavala vlogo filma pri zaščiti, varovanju in ohranjanju nesnovne kulturne dediščine, pa tudi vprašanje intelektualnih pravic (kdo so lastniki znanja o pojavu nesnovne kulturne dediščine). Dr. Shina Erlewein (Nemčija) je ob pregledu zgodovine vizualne antropologije analizirala različne pristope, kot so opazovalna, direktna, participativna in refleksivna kinematografija, pri čemer so jo zanimala razmerja med raziskovanim (pojavom in skupnostjo), raziskovalcem s kamero in občinstvom. Izhajala je iz predpostavke, da avdiovizualna predstavitev ni nedolžna, nevtralna, saj vsako snemanje vpliva na pojav nesnovne kulturne dediščine in njegove nosilce, zato je edina etična možnost soudeležba lokalnih skupnosti pri oblikovanju filmske predstavitve, da soodloča, kako bo njihova dediščina predstavljena v filmu. Dr. Janos Tari (Madžarska), dr. Juraj Hamar (Slovaška), Mirela Hrovatin in Tamara Nikolić Đerić (Hrvaška) ter Miha Peče in podpisana (Slovenija) smo pretežno obravnavali praktične vidike tega polja in konkretne primere v svojih državah, bodisi snemanja za potrebe nacionalnih registrov in Unesca, bodisi za druge projekte in raziskave, ter strukturiranje in dostopnost teh filmov. V sklepnih razpravi smo ugotavljali, da so neodvisni projekti bolj demokratični glede dolžine filma in števila filmov na predstavljeno enoto, kar gledalcu omogoča več različnih gledišč (npr. raziskovalni filmi, arhivsko gradivo, filmi, ki jih je posnela skupnost sama, oddaje lokalne ali javne televizije ipd.). O filmih za različne registre smo ugotovili, da je morda celo bolje, da Unesco natančneje ne določa, kakšne naj bodo vsebina, metodologija in struktura,

saj to omogoča pluralnost pristopov, torej tudi filme, posnete z metodami vizualne etnografije.

Strinjali smo se, da je temo vredno v naslednjih letih poglobiti na še enem posvetu ali morda na enem od panelov na naslednji konferenci EASA v Milanu 2016. Navzoči vizualni antropologi smo se povezali v skupino, ki se obvešča o dejavnostih, si izmenjuje članke, dokumente, mnenja. Doslej se nam je pridružilo še pet raziskovalk iz petih evropskih držav. Članke s posveta bo Slovenski etnografski muzej kot Koordinator varstva žive kulturne dediščine objavil v posebni monografski publikaciji leta 2015.

Literatura

VALENTINČIČ FURLAN, Nadja: Anthrovision. *Glasnik SED* 51/1–2, 2011, 110–111.

VALENTINČIČ FURLAN, Nadja: »Anthrovision, spletni časopis VANEASA«. Povabilo k sodelovanju. *Glasnik SED* 53/3–4, 2013, 96.

Spletni viri

Spletni vir 1: Collaboration in Visual Work: with Whom, How, What for? (VANEASA); <http://www.nomadit.co.uk/easa/easa2014/panels.php?PanelID=3026>, 30. 9. 2014.

Spletni vir 2: Nesnovna kulturna dediščina Slovenije: Register žive kulturne dediščine; <http://www.nesnovnadediscina.si/sl/register>, 30. 9. 2014.

Spletni vir 3: Dnevi nesnovne kulturne dediščine v SEM; <http://www.nesnovnadediscina.si/sl/dnevi-nesnovne-kulturne-dediscine-v-sem>, 30. 9. 2014.

Spletni vir 4: Mednarodni posvet Dokumentiranje in predstavljanje nesnovne kulturne dediščine s filmom; http://www.nesnovnadediscina.si/sites/default/files/conference_ich_and_film.pdf, 30. 9. 2014.

